
ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ

ISSN 2616-7328 (Online), ISSN 2409-904X (Print)
Kitaëznavčì doslidžennâ, 2022, No. 2, pp. 39–53
DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.02.039>

UDC 327:911](510)

GEOPOLITICAL AND GEOECONOMIC AMBITIONS AND “SOFT POWER” OF CHINA: COMMENTS ON THE DISCOURSE ON THE FEATURES OF PROMOTION AND APPROVAL

S. Bulbeniuk

Candidate of Political Science,
Associate Professor at the Department of Political Science
Borys Grinchenko Kyiv University
18/2, Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, 04053, Ukraine
svisb@ukr.net

A look at the specifics of establishing China’s geoeconomic and geopolitical ambitions on the example of relations between Beijing and Washington, Beijing and Delhi, Beijing and Moscow and Beijing lower-level states (for instance, Pakistan). Particular attention is paid to the policy of “soft power” as an independent concept of China’s foreign policy and as part of a comprehensive policy to establish the geoeconomic and geopolitical doctrine of China in the future bipolar or multipolar world.

The author’s approach is based on a combination of analytical and synthetic research methods. The model of cooperation between China and the IRP was chosen to illustrate the implementation of the ambitious project “One Belt, One Road” on the example of considering the functioning of the China-Pakistan Economic Corridor (synthetic research method). On the other hand, the emphasis is not only on geoeconomic, but also on the geopolitical perspectives of the global initiative “One Belt, One Road”, which is seen as an example of Beijing’s implementation of the concept of “soft power” (analytical research method).

The author argues that the focus of research should not be solely on the Beijing-Washington confrontation, as it is likely that the confrontation between Beijing and Delhi will be deployed and intensified with the involvement of lower-level players such as Pakistan. The relationship between Beijing and Moscow is also special, the vectors of their deployment after February 24, 2022 have become more variable. The author substantiates the vision of the current collaboration between China and Russia as mutually beneficial in the short and medium term, but unpredictable given the strategic development goals of both countries.

China’s latest strategy of geoeconomic and geopolitical progress toward world hegemony can be rightly compared to the great chess game in which Beijing seeks to be a conditional “older brother” more covertly and semi-covertly than by force.

Keywords: China, India, USA, Pakistan, Russia, world political order, “soft power”.

© 2022 S. Bulbeniuk; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ГЕОПОЛІТИЧНІ Й ГЕОЕКОНОМІЧНІ АМБІЦІЇ ТА «М'ЯКА СИЛА» КИТАЮ: ЗАУВАГИ ДО ДИСКУРСУ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ Й УТВЕРДЖЕННЯ

С. С. Бульбенюк

Запропоновано погляд на специфіку утвердження геоекономічних і геополітичних амбіцій Китайської Народної Республіки як потенційної першої економіки у світі та держави – світового гегемона на прикладі взаємовідносин Пекіна й Вашингтона, Пекіна та Нью-Делі, Пекіна й Москви та Пекіна й держав нижчого рівня (наприклад, Пакистану). Окрема увага приділена розгляду політики реалізації «soft power» («м'якої сили») як самостійного концепту зовнішньополітичної лінії Китаю та як складової частини комплексної політики утвердження геоекономічної і геополітичної доктрини Китайської Народної Республіки в майбутньому дво- чи багатополлярному світі.

Авторський підхід спирається на поєднання аналітичного й синтетичного методів дослідження. Модель співпраці Китайської Народної Республіки та Ісламської республіки Пакистан вибрана для ілюстрації реалізації амбітного проекту «Один пояс, один шлях» на прикладі розгляду функціонування Китайсько-пакистанського економічного коридору (синтетичний метод дослідження). З іншого боку, акцент зроблено не тільки на геоекономічних, а й на геополітичних перспективах глобальної ініціативи «Один пояс, один шлях», яка розглядається як приклад реалізації Пекіном концепту «soft power» (аналітичний метод дослідження).

Авторка доводить, що не варто зосереджувати фокус дослідницької уваги виключно на протистоянні між Пекіном і Вашингтоном, тому що цілком імовірно розгортання та посилення протистояння між Пекіном і Нью-Делі із залученням держав – гравців нижчого рівня, наприклад Пакистану. Особливими є також відносини між Пекіном і Москвою, вектори їх розгортання після 24 лютого 2022 р. стали більш варіативними. «Спільна заява Російської Федерації та Китайської Народної Республіки про міжнародні відносини, що вступають у нову епоху, і глобальний стійкий розвиток» від 4 лютого 2022 р. має переважно декларативний характер, проте не варто недооцінювати проголошені в документі позиції сторін, а саме: про неприйняття виключно західного тлумачення демократії; про визнання з боку Росії суверенітету Китаю над Тайванем; про засудження Пекіном «кольорових революцій» і подальшого розширення НАТО. Авторка обґрунтовує бачення нинішньої колаборації Китаю та Росії як взаємовигідної в коротко- й середньостроковій перспективах, однак малопрогнозованої з огляду на стратегічні цілі розвитку обох держав.

Новітню китайську стратегію геоекономічного й геополітичного просування на шляху до світової гегемонії слушно порівнювати з великою шаховою партією, у якій Пекін прагне бути умовним «старшим братом» радше приховано та напівприховано, аніж за допомогою жорсткої сили.

Ключові слова: Китай, Індія, США, Пакистан, Росія, світовий політичний порядок, «м'яка сила».

Світові політичні процеси на межі 2021–2022 рр. значно інтенсифікувалися, а градус конфронтації за певними напрямками досяг максимальних значень із початку III тисячоліття. Нарощування геоекономічної і геополітичної могутності Китаю на всіх заселених континентах світу, яке спостерігається два останні десятиліття, не може не викликати дискусії та спонукає до прогнозування розвитку світової економіки й міжнародних відносин як у політичному середовищі, так і в академічних колах. При цьому спостерігається

внутрішньополітична турбулентність у США, пік якої припав на президентські вибори 2020 р., та послаблення світової гегемонії Вашингтона на зовнішньополітичній арені. За цих умов питання про докорінну трансформацію світового політичного порядку максимально актуалізувалося з кінця 1980-х рр. З твердженням про те, що світ у найближчі десятиліття вже більше не буде однополярним, згодна абсолютна більшість науковців, аналітиків, експертів. Питання перше спрямоване на з'ясування того, у яких світових гравців, що є претендентами на статус держав – світових гегемонів, найбільше шансів стати одним із полюсів «сили» в новому світовому порядку. Питання друге, на наше переконання, спрямоване на те, щоб з'ясувати потенційні сектори напруги/конфронтації, а також можливі міждержавні та суб- і міжрегіональні колаборації довкола цих потенційних секторів напруги/конфронтації, які неодмінно формуватимуться у процесі становлення нового світового порядку.

Конфігурація майбутнього дво- чи багатопольярного світового порядку буде зумовлена цілою низкою факторів, чинників і процесів. На нашу думку, одним із таких факторів стане особливість застосування інструментарію геоекономічних, геополітичних і культурно-цивілізаційних впливів. Тому вивчення особливостей просування названих впливів, зокрема в контексті висвітлення «soft power» («м'якої сили») Китаю як потенційної наддержави та одного з провідних світових акторів у найближчі десятиліття, уявляється актуальним дослідницьким завданням. Окремий погляд на застосування Піднебесною «м'якої сили» зумовлений тим, що концепт «soft power» спирається на розуміння значимості просування культурних впливів назовні – на різні країни й регіони, а також підкріплення цих культурних впливів економічною міццю та політичною могутністю. Важливо, що геоекономічні впливи ми можемо досліджувати у двох проєкціях: як самостійний предмет наукового аналізу та як складову частину реалізації стратегії «soft power».

Бачення Китаю як майбутньої наддержави у світі нині не викликає сумнівів. Дискусії тривають довкола прогнозів про найбільш успішні союзи офіційного Пекіна з іншими національними державами, регіональними, субрегіональними та міжрегіональними гравцями. Такі потенційні союзи варто розглядати в геополітичній, геоекономічній і культурно-цивілізаційній площинах. Вартим дослідницької уваги є також питання про цивілізаційно-культурні впливи Піднебесної в межах здійснення культурної експансії як «м'якої сили» та додаткового важеля геоекономічних і геополітичних впливів. Адже реалізація політики «soft power» як первинно суто західної стратегії, її адаптація під специфічне культурно-цивілізаційне китайське середовище, поєднання з оригінальною лінією просування власних геоекономічних і геополітичних інтересів за умов тектонічних зсувів, які ми спостерігаємо в царині міжнародних відносин і світової політики, на переконання авторки, потребує подальших досліджень.

З іменем представника п'ятого (після смерті Мао Цзедуна) покоління китайських політиків Сі Цзіньпіна пов'язане переформулювання «нової філософії розвитку» країни, зокрема публічна артикуляція глобальних геополітичних і геоекономічних амбіцій Пекіна [Mohanty 2018]. Саме товариш Сі публічно почав заявляти про геоекономічні й геополітичні амбіції Піднебесної, обґрунтовувати особливу роль і статус Китайської Народної Республіки (далі – КНР) у новому світовому порядку. Показово, що очільник Китаю у своїх виступах

акцентує саме на трьох складниках світової гегемонії: геоекономічному, геополітичному та культурно-цивілізаційному. При цьому пріоритет віддається саме геоекономічному складнику, натомість, скажімо, культурно-цивілізаційний складник як самостійна компонента та як елемент стратегії «м'якої сили» аргументує амбіції Пекіна з огляду на декількатисячолітню китайську історію.

Отже, авторитет Китаю як світового гегемона, на думку ідеологів КНР, має поставати не лише з економічних успіхів останніх десятиліть, а й із досвіду державного будівництва, який має історію довжиною в декілька тисячоліть (незрівняно більший, ніж той, що мають США та європейські країни як ядро західного світу). Тому Пекін, маючи особливе становище у світі, може та повинен критикувати вади західноцентричної світової політики.

Так, на Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2017 р. очільник КНР озвучив ключові проблеми, з якими зіткнувся глобалізований світ наприкінці другого десятиліття XXI століття, зокрема: 1) нестача рушійних сил, які мали би змогу просувати амбітні цілі й завдання глобального розвитку; 2) застаріле управління глобальною економікою, що не здатна адаптуватися до нових потреб і викликів; 3) дисбаланс глобального розвитку, що зумовлений нерівним розподілом доходів та невірними перспективами розвитку. Як вихід із ситуації, що склалася, Сі Цзінпін запропонував серед іншого «твердо дотримуватися взаємних, спільних дій, створити відкриту та взаємовигідну модель співробітництва» та згадав, що «коли йшли Великим Шляхом, Піднебесна належала всім» [Промова Голови КНР 2018, 6–8]. Відтак заява товариша Сі на Давоському форумі 2017 р. стала свого роду програмною, окреслила геоекономічні, геополітичні та культурно-цивілізаційні амбіції КНР.

Метою представленої статті є висвітлення особливостей просування й утвердження геополітичних і геоекономічних амбіцій Китаю як потенційного світового гегемона. Окрема увага зосереджена на розгляді «soft power» як ефективного інструменту досягнення офіційним Пекіном статусу наддержави, з одного боку, та як самостійного концепту реалізації державної зовнішньополітичної стратегії – з іншого. Авторський підхід спирається на поєднання аналітичного й синтетичного методів дослідження.

Основою аналізу розгортання геоекономічних і геополітичних відносин за напрямками «Пекін – Вашингтон», «Пекін – Нью-Делі» та «Пекін – Москва» стали праці вітчизняних (В. Кіктенка, С. Кулицького, А. Ганоцького) і російського (Д. Козлова) дослідників, а також роботи китайського американіста Юань Пена, у яких основна увага сконцентрована на розгляді геоекономічного зростання КНР як основи геополітичних амбіцій офіційного Пекіна за умов послаблення позицій США на світовій політичній арені. Варто згадати також про розвідку українських науковиць Л. Дорош і М. Яблонської, де висвітлено сутність та основні вектори розгортання «м'якої сили» Піднебесної. Порівняльний аналіз реалізації «soft power» провідних світових гравців на початок 2021 р. запропонований в аналітичній роботі «Soft power and cultural relations institutions in a time of crisis». Авторка не могла оминати увагою прийняту декілька днів тому (на час підготовки дослідження) «Спільну заяву Російської Федерації та Китайської Народної Республіки про міжнародні відносини, що вступають у нову епоху, і глобальний стійкий розвиток» від 4 лютого 2022 р. У процесі підготовки запропонованої статті використовувалися

матеріали світових статистичних ресурсів, знаних вітчизняних і світових новинних агенцій. Варто зауважити, що авторка зробила акцент на аналізі найбільш актуальних китаєзнавчих досліджень останніх трьох років з огляду на надвисоку інтенсивність економічних, політичних і соціальних змін, які спостерігаються у світі.

Значне зростання геополітичного та геоекономічного потенціалу Китайської Народної Республіки за останні 10 років є dokonаним фактом, який не може не вплинути на перебіг світових політичних процесів, на розстановку сил на світовій політичній та економічній арені. Старший науковий співробітник Центру соціальних комунікацій Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського С. Кулицький зазначив: «Характерною ознакою міжнародних відносин на початку XXI століття є глобальна економічна та політична експансія Китаю» [Кулицький 2021]. КНР нині є не лише другою економікою світу та країною з найбільшим демографічним ресурсом, а й одним із ключових геополітичних гравців у світі.

Слушно зазначити, що в баченні Китаю як другої економіки світу варто зробити деякі зауваження. За прогнозами Британського консультативного центру з питань економіки та бізнесу (CEBR), ВВП Китаю зростатиме на 5,7% щорічно до 2025 р. та на 4,7% в наступні п'ять років [Голос Америки 2022]. Це, безперечно, дає підстави стверджувати, що КНР стане першою економікою світу впродовж поточного десятиліття. Різняться тільки конкретні дати: частина аналітиків (наприклад, у Bloomberg) називає 2028 р. [Укрінформ 2022], інші (зокрема, у CEBR) – 2030 р. [Кулицький 2021]. Цікаво, що виклики, пов'язані з пандемією COVID-19, китайська економіка сприйняла й пододала більш оперативно та успішно, ніж її головний конкурент – американська економіка. Водночас не втрачає темпи розвитку ще один азійський потужний гравець – Індія: її національна економіка, за прогнозами Bloomberg, до кінця поточного десятиліття стане третьою економікою світу [Укрінформ 2022]. Не варто забувати також про демографічний стрибок в Індії, населення якої наприкінці 2021 р. становило більше 1,4 млрд осіб [Countrymeters 2022]. Отже, бачимо, що в геоекономічному сегменті світового політичного процесу дедалі чіткіше простежуються обриси двох конкурентних осей у сфері інтересів та амбіцій КНР: китайсько-американської та китайсько-індійської.

З огляду на зазначене показово, що одним із флагманських проєктів найбільш амбітної глобальної (геополітичної і геоекономічної – С. Б.) ініціативи Китаю «Один пояс, один шлях» («Пояс і шлях») є Китайсько-пакистанський економічний коридор (далі – КПЕК) з інвестиціями та позиками на суму 60 млрд дол. США [Кулицький 2021]. Як відомо, Індія та Пакистан ще із часів здобуття незалежності в 1947 р. перебувають у перманентному військовому й політичному протистоянні. Частина світових геополітичних гравців (насамперед США та СРСР/Росія) упродовж усієї історії протистояння намагалися грати з обома сторонами: США відкрито поставляли озброєння до Пакистану, прагнучи при цьому негласно зайти та закріпитися на індійському ринку; Російська Федерація (далі – РФ) своєю чергою є одним із найбільших постачальників зброї до Індії, проте має інтереси й у Пакистані. Яку позицію займає Китай?

Тісні взаємовідносини Китаю та Пакистану почалися ще в далекому 1963 р., коли Пекін поступився Ісламабаду приблизно 2000 км² території, а Ісламська

республіка Пакистан визнала суверенітет КНР над частиною територій у Північному Кашмірі та регіоні Ладакх. У такий спосіб були врегульовані в інтересах обох сторін територіальні суперечки. Останніми роками співпраця Ісламської республіки Пакистан та КНР, за словами А. Ганоцького, дедалі чіткіше вказує на зростання популярності саме китайського вектору в середовищі пакистанського істеблішменту порівняно з традиційним акцентом на пакистансько-американському співробітництві [Ганоцький 2021].

Пріоритетність для Китаю напряму КПЕК у межах шести напрямів глобальної ініціативи «Один пояс, один шлях» не викликає сумнівів. Особливо після урочистого відкриття 13 листопада 2016 р. порту Гвадар, завдяки якому Піднебесна отримала можливість доступу до Індійського океану в обхід Індії – конкурента Китаю та другої сторони перманентного конфлікту з Ісламською республікою Пакистан, а також в обхід країн Індокитаю, де в Пекіна так само є невирішені територіальні питання (наприклад, спірні острови з В'єтнамом) [Козлов 2018, 138]. Важливо, що відкриття порту Гвадар має значення для Китаю також з огляду на диверсифікацію та спрощення шляхів виходу на країни Африки – ще одну зону інтересів Пекіна.

Додатковим фактором зацікавленості в поглибленні співпраці Пекіна та Ісламабаду є болше для КНР уйгурське питання. Адже представники уйгурського сепаратизму (за офіційною китайською версією – С. Б.) – бойовики Ісламського Руху Східного Туркестану (ЕТІМ) – зосереджують свої бази біля афгано-пакистанського кордону, тому з 2016 р. проводиться спільне (пакистансько-китайське) патрулювання цього кордону [Козлов 2018, 139].

Таким чином, навіть досить побіжний розгляд пріоритетів напряму КПЕК для КНР нині дає змогу дійти певних висновків.

По-перше, на переконання авторки, не варто акцентувати фокус дослідницької уваги виключно на протистоянні Пекіна та Вашингтона, оскільки не менш важливим для розгортання світових політичних процесів у найближчі десятиліття та окреслення трендів міжнародних відносин та міжрегіональних і субрегіональних блоків буде протистояння Пекіна та Нью-Делі. Додатковим аргументом на користь цього твердження є порівняння демографічного потенціалу названих країн на кінець 2021 р.: Китай – 1 місце, Індія – 2 місце (з відривом у 50 млн осіб – С. Б.), США – 3 місце, Пакистан – 6 місце [Countrymeters 2021].

По-друге, розгляд геоекономічних амбіцій будь-якої держави, на нашу думку, – це висвітлення її геополітичного статусу сьогодні та з'ясування її можливостей у коротко- й середньостроковій перспективах. Провідна геополітична мета Піднебесної – світова гегемонія, попри запевняння офіційного Пекіна (наприклад, на Саміті держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) у листопаді 2021 р. Сі Цзіньпін вкотре запевнив, що Китай не прагне гегемонії та намагатиметься уникати військових конфліктів [Associated Press News 2021]). І на шляху до цієї мети Китай веде надзвичайно складну й витончену гру, яку можна в чомусь порівняти з легендарною «Великою шахівницею» З. Бжезінського [Бжезінський 2019]. У 2020-х рр. ідеться вже про китайську першість та її геостратегічні імперативи, а інші країни є радше засобами/інструментами досягнення бажаних цілей, причому ще й зі специфікою китайсько-конфуціанської природи розуміння політики. Важко не погодитися з Д. Козловим, який ще у 2018 р. писав: «Ініціатива “Один пояс, один шлях” може бути розглянута як

інструмент експансії капіталу КНР в економіки країн-учасниць» [Козлов 2018, 133]. Авторка має сміливість додати: експансії не лише капіталу, а й політичних і геополітичних впливів у боротьбі за світову першість із США.

По-третє, реалізація проєкту КПЕК є яскравою ілюстрацією китайської геоекономічної та геополітичної стратегії «soft power», яка за останні десятиліття довела свою ефективність і перспективність. Case study реалізації Пекіном «м'якої сили», на наше переконання, є особливо цікавим, оскільки моделі ідеологічної і культурно-цивілізаційної привабливості Китаю є досить дискусійними внаслідок високого ступеня автентичної культурної закритості та навіть екзотичності для представників інших культурно-цивілізаційних систем.

Як відомо, першим про особливий вплив держав (конкретно на час публікації цитованої статті – вплив США – С. Б.) почав писати американський дослідник професор Дж. Най (Joseph S. Nye). Він зауважив, що в часи «холодної війни» та після Другої світової війни США почали обґрунтовувати свою світову гегемонію не тільки військовою могутністю, а й економічною потугою та культурною експансією. Саме це стало основою «м'якої сили» американського домінування під час протистояння США та СРСР, особливо з 1970-х рр. [Nye 1990, 153–154]. Джерело могутності «м'якої сили» – її привабливість, а саме привабливість її цінностей, культурних патернів, стандартів життя. Безперечно, американська масова культура та загальноцивілізаційний тренд вестернізації сприяли поширенню «м'якої сили» США в період «холодної війни» та після її завершення, що зумовило одноосібну гегемонію Вашингтона на геополітичній і геоекономічній аренах із 1990-х рр. і дотепер.

Натомість останніми роками дедалі частіше ставиться під сумнів привабливість «м'якої сили» США та гегемоністська монополія Вашингтона у світовому політичному процесі. Природно, що Піднебесна намагається просувати власний привабливий образ щонайактивніше. Причому таке просування почалося принаймні понад десять років тому. Ми не можемо не пов'язувати розгортання західної стратегії «м'якої сили» офіційним Пекіном зі значними успіхами в економічному розвитку країни.

«М'яка сила» Китаю, як стверджують автори дослідження «Soft power and cultural relations institutions in a time of crisis», базується на концепті «New NGO» – просуванні китайської мови, мультикультуралізму та гармонії як місії Піднебесної [Soft power and cultural... 2021, 14]. Власне китайський варіант концепту «soft power», як бачимо із заявлених цілей, свідчить про геоекономічні й геополітичні амбіції Пекіна як світового гегемона в найближчі роки та десятиліття.

Необхідно підкреслити: реалізація концепції «soft power» Китаєм має багатоцільовий характер. При цьому варто зазначити, що концепт «м'якої сили» – один із небагатьох західних концептів, який Пекін запозичив, адаптував та успішно реалізує. Отже, одне із центральних завдань «м'якої сили» Китаю – формування Пекіном привабливого зовнішньополітичного іміджу країни, яка має «мирні наміри» та спрямована на «мирний розвиток». Вітчизняні дослідниці Л. Дорош і М. Яблонська у процесі розгляду зазначеної особливості окреслили її як «м'який» компонент сили [Дорош, Яблонська 2021, 23]. Науковиці зауважують, що Китай як континентальний гігант проводить гнучку політику, вдало поєднуючи «жорстку» та «м'яку» сили, та інвестує в останню щорічно близько 10 млрд дол. США [Дорош, Яблонська 2021, 24].

Маючи надзвичайний культурний потенціал (про який, зокрема, сказано вище – С. Б.), офіційний Пекін, попри панування цензури й заборон у багатьох сферах, прагне поширювати культурну «м'яку» силу на країни Заходу. Одним із найуспішніших прикладів культурного просування Китаю є діяльність Інститутів Конфуція. Як пишуть Л. Дорош і М. Яблонська, Інститути Конфуція – це приблизно 500 освітніх установ, метою діяльності яких є популяризація китайської культури й мови та які неодноразово піддавалися критиці країнами Заходу через надмірний партійний контроль, пропаганду та викрадення інтелектуальної власності. Цікаво, що в липні 2020 р. було заявлено, що управління цими інститутами перейде від Ханбану (урядового департаменту) до громадської організації «Китайська фундація міжнародної освіти», яка сформована представниками групи університетів і компаній. І варто погодитися з колегами, що, з огляду на дуже специфічне розуміння громадянського суспільства в КНР, таке дистанціювання є досить умовним [Дорош, Яблонська 2021, 24; Soft power and cultural... 2021, 12].

Показово, що у 2012 р. була представлена також ідеологія/місія Пекіна для «внутрішнього вжитку»: після 18-го з'їзду Комуністичної партії Китаю Сі Цзіньпін проголосив перехід у межах ідеології «Китайської мрії» до доктрини «Два століття» (两个一百年). Саме 2021 р. був названий роком побудови «середньозаможного (поміркованого) суспільства» – Сяокан. А 2049 р., коли святкуватиметься сторіччя комуністичного Китаю, має стати роком остаточного перетворення Піднебесної на «демократичну, цивілізовану, гармонійну та сучасну соціалістичну країну» [人民日报署名文章 2021]. Як бачимо, у просуванні концепту «м'якої сили» як самостійної стратегії та як складової частини цілісної системи вибудовування геоекономічних і геополітичних впливів офіційна влада КНР ключове значення приділяє створенню привабливого образу країни як такої, що має свої, особливі, проте саме демократичні традиції. Схожий привабливий образ має подвійну цільову аудиторію – внутрішньокитайську та умовно західну.

Пекін прагне стати не просто світовим гегемоном, а привабливим для інших країн світовим гегемоном. Цей факт, зокрема, пояснює намагання Китаю декларувати свою відданість нехай і специфічно національним, проте саме демократичним (як це підкреслюють у всіх програмних документах ідеологи «Китайської мрії») цінностям.

З огляду на посилення конфронтації між РФ та умовним Заходом (насамперед США) та одночасне зростання напруженості у відносинах КНР і США останніми роками геополітичне співробітництво Пекіна та Москви отримало нове звучання. З одного боку, Росія, як завжди, граючи в підміну понять і прикриваючи власні агресивні наміри й плани, розповідає про найбільший конфлікт сучасності – протистояння Вашингтона та Пекіна. З іншого боку, Пекін нині справді розглядає Москву як максимально вигідного ситуативного союзника з метою реалізації коротко- й середньострокових завдань, залишаючи в таємниці для всіх світових гравців власні наміри в довгостроковій перспективі. За цих умов колаборація Пекіна та Москви уявляється взаємовигідною для обох сторін у короткостроковій перспективі. Однак, з огляду на абсолютний диспаритет Пекіна й Москви в економічній, демографічній, технологічній, геополітичній і геоекономічній царинах на користь першого (винятком

є військова та інформаційна сфери, де більшість аналітиків бачать відносний паритет обох держав), у середньостроковій перспективі, не кажучи вже про довгострокові плани, таке співробітництво радше принесе зиск Пекіну. І ця шахова партія Китаю завершиться матом Росії.

Сьогодні, як вважає авторка, не варто недооцінювати колаборацію Пекіна й Москви, нехай і ситуативну. Підтвердженням є «Спільна заява Російської Федерації та Китайської Народної Республіки про міжнародні відносини, що вступають у нову епоху, і глобальний стійкий розвиток» від 4 лютого 2022 р., у якій держави окреслюють свої амбіції так: «Сторони зазначають, що Росія і Китай, які є світовими державами з багатим культурним та історичним спадком, мають глибокі традиції демократії...» [Совместное заявление... 2022]. Безперечно, цитований документ має здебільшого декларативний характер, однак певні його складники варті більш уважного аналізу.

Так, у «Спільній заяві Російської Федерації та Китайської Народної Республіки про міжнародні відносини, що вступають у нову епоху, і глобальний стійкий розвиток» зазначається: «Російська Сторона підтверджує прихильність принципу «Одного Китаю», підтверджує, що Тайвань є невід'ємною частиною Китаю, виступає проти незалежності Тайваню в будь-якій формі» [Совместное заявление... 2022]. Далі обома сторонами засуджуються «кольорові революції» (на нашу думку, таке засудження є радше реверансом Москві у відповідь із боку офіційного Пекіна, ніж реальними побоюваннями китайською стороною «кольорових революцій», незважаючи, наприклад, на гостроту уйгурського питання – С. Б.) та подальше розширення НАТО (ще один реверанс у бік Москви – С. Б.). Водночас обидві держави вкотре наголошують на пріоритетності співробітництва в межах глобальної ініціативи «Один пояс, один шлях», на поглибленні співробітництва країн Азійсько-Тихоокеанського та Євразійського регіонів [Совместное заявление... 2022]. Отже, на тлі поглиблення кризи однополярного світу держави – претенденти (обґрунтовані та необґрунтовані – С. Б.) на статус держави – гегемона на світовій геополітичній і геоекономічній арені шукають потенційних союзників і партнерів. Не є винятками Китай та Росія.

Відомий прагматизм Пекіна у виборі партнерів і союзників не варто ігнорувати й у процесі аналізу згадуваної «Спільної заяви Російської Федерації та Китайської Народної Республіки про міжнародні відносини, що вступають у нову епоху, і глобальний стійкий розвиток». Співробітництво Пекіна та Москви (як явне, так і приховане – С. Б.), як вбачається, нині є одним із пріоритетів КНР у протистоянні з Вашингтоном. Згаданий документ, на наше переконання, має переважно декларативний характер, проте не варто недооцінювати проголошені в ньому позиції сторін, зокрема й посил щодо неприйняття виключно західного тлумачення демократії та її цінностей. Однак є декілька ключових питань, які залишаються відкритими. По-перше, чи погодиться політичне керівництво РФ на статус, хоч і негласний, «молодшого партнера»? По-друге, наскільки потужним є просування Китаю на територію Росії у формі насамперед економічного складника «м'якої сили»? Якою є готовність офіційного Пекіна посилити та пришвидшити таке просування, з огляду на неприховану деградацію частини регіонів Сибіру й Далекого Сходу? Чи є готовність і спроможність російської сторони (економічна, демографічна, військова, а також політична

воля істеблiшменту) активно протистояти такому просуванню? Окреслені запитання не вичерпують список усіх можливих зауважень щодо стратегічної перспективності геополітичного співробітництва КНР та РФ.

Для балансу думок і позицій наведемо аргументи на користь перспективності в довгостороковому плануванні колаборації офіційних Пекіна й Москви. Китайський американіст Юань Пен у 2020 р. опублікував статтю «Нова корона епідемія та століття змін», у якій представив аналіз перспектив глобальної конкуренції офіційних Пекіна й Вашингтона та можливостей поглиблення співпраці з Росією з огляду на протистояння із США [袁鵬 2020].

Юань Пен зазначив, що сучасний світовий порядок уже не буде таким, до якого ми звикли: ООН втрачає свій вплив, функція Світової організації торгівлі поступово втрачається, як і Міжнародного валютного фонду, за умов пандемії COVID-19 авторитет Всесвітньої організації охорони здоров'я підірваний, а «лідерство й готовність США приходять до занепаду одночасно». Науковець робить висновок, що силовий порядок співробітництва найбільших світових гравців перебуває на межі зриву, оскільки старий порядок світобудови вже нежиттєздатний. Фактично дослідник констатує: пандемія стала тією точкою неповернення, яка означає завершення одноосібної монополії США як світового гегемона. Занепад американського домінування, за словами Юань Пена, почався зі світової кризи 2008 р., вибори 2016 р. тільки активізували ці процеси. Своє твердження про завершення американської гегемонії вчений обґрунтовує класичною марксистською теорією про «базис» і «надбудову»: економічний базис США вже давно перебуває у кризі, тому й фундамент геополітичної «надбудови» підірваний [袁鵬 2020].

Розмірковуючи про майбутній світовий порядок, китайський науковець згадує безсмертний афоризм сера Г. Палмерстона: «У нас немає ні друзів, ні ворогів, але є постійні інтереси», а тому пропонує провести «раунд диференціації і реорганізації» шляхом стимулювання стратегічної взаємодії основних сил Китаю, США, Росії, Європи, Індії та Японії. У 2020 р. Юань Пен був упевнений, що протистояння Китаю та США не перетвориться на біполярну конфронтацію у стилі «холодної війни» хоча би тому, що інтереси обох найбільших економік світу надто тісно переплетені. При цьому дослідник прогнозує: китайсько-японські відносини поступово покращаться, а китайсько-індійські відносини залишаться стабільними із застереженнями: «У найближчі три-п'ять років на міжнародній арені буде спостерігатися хаос “Обіцянок” (популізм як тренд сучасної політики – С. Б.), “Царств, що воюють” (тут відчутна відсилка до історії Китаю – С. Б.) та “Перехідного періоду”. Великим державам буде важче співпрацювати. Малі й середні країни будуть змушені об'єднуватися, щоб зігратися» [袁鵬 2020].

Авторка взяла на себе сміливість зробити досить детальний огляд статті Юань Пена, оскільки основні акценти, розставлені в цитованій розвідці, залишаються актуальними в офіційній зовнішньополітичній лінії КНР сьогодні. Безперечно, зовнішньополітична турбулентність останнього року зросла значно, що пов'язано з постійними загрозами російської збройної агресії щодо України (стаття готувалася до повномасштабного вторгнення РФ, на початку лютого 2022 р. – С. Б.); стало гострішим протистояння за віссю «Пекін – Вашингтон». Однак велика шахова партія Китаю триває, а

основні ідеї, запропоновані провідним китайським американістом, залишаються злободенними.

Тренд у домінуванні наступальної лінії в зовнішній політиці Піднебесної, пов'язаний з іменем Сі Цзіньпіна, за останні роки тільки зміцнився. Один із провідних вітчизняних синологів В. Кіктенко ще 5 років тому зауважив: «Сьогодні геоекономіка Китаю трансформує світову політику, оскільки китайська економічна міць конвертується в міжнародний політичний вплив» [Кіктенко 2017, 52–53]. Безперечно, названий тренд у поточному десятилітті буде посилюватися, особливо за умов потенційного загострення протиріч у внутрішній політиці США (наприклад, у період президентської кампанії 2024 р.), що не може не впливати на послаблення значимості Вашингтона як ключового світового гравця. Це дає можливість стверджувати, що в поточному десятилітті сектор протистояння Китаю та США ще неодноразово зазнає трансформацій із залученням партнерів нижчого рівня з обох сторін у всіх сегментах реалізації їхніх геоекономічних і геополітичних інтересів.

Розглядаючи перспективи зміни конфігурації взаємовідносин Пекіна та Нью-Делі в перспективі до 2030–2035 рр., варто звернути увагу на темпи зростання геоекономічного й геополітичного потенціалу Індії. Представники індійського істеблішменту поки що голосно не заявляють про національні амбіції як потенційної держави – гегемона на світовій арені, однак, з огляду на темпи економічного й демографічного розвитку країни, такі амбіції уявляються цілком логічними. У цьому разі конфлікт інтересів Китаю та Індії може ускладнитися зіткненням двох політичних режимів – найбільшої світової автократії та найбільшої світової демократії, а також уперше в новітній історії це буде конфронтація двох азійських держав за домінуючі позиції на світовій арені, що, безперечно, може посилити кризові явища всередині Європейського Союзу, оскільки Європа та Північна Америка в такому випадку втратять монополію на світову першість.

Найменш прогнозованим, на думку авторки, є розвиток відносин між Пекіном і Москвою, тому що для обох сторін характерна взаємна недовіра до потенційного/реального союзника, адже євразійський простір є зоною інтересів обох країн. До того ж нехай поки що негласно, проте роль умовного «старшого брата» відіграє сьогодні саме Пекін, що природно викликатиме, хоч і приховане, неприйняття з боку Москви. Питання про те, які країни стануть надійними партнерами нижчого рівня для обох сторін, залишається відкритим. Особливо гостро воно постає щодо країн Центральної Азії.

Якою є роль і місце України у функціонуванні та можливому переформуванні окреслених форматів інтересів/конфронтацій? З прикрістю стверджуємо, що нині (на початок лютого 2022 р. – С. Б.) Київ майже не виявляє активність як суб'єкт міжнародних відносин у названих процесах, що зумовлює низка об'єктивних факторів і чинників. Однак це не означає, що Україна має чекати осторонь на остаточне оформлення світових геоекономічних і геополітичних конфігурацій, тим паче з огляду на реальні загрози й виклики, які постали перед нашою країною.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. перспективи наближення геоекономічної і геополітичної гегемонії Китаю на світовій арені суттєво зросли. З одного боку, офіційний Пекін де-юре

зберігає нейтральну позицію та закликає «обидві сторони» (як у більшості дипломатичних документів КНР зазначаються держава-агресор та держава – жертва агресії). З іншого боку, Піднебесна враховує досвід стратегічної та тактичних поразок Москви (як воєнних, так і на рівні прийняття політико-управлінських рішень), що дає можливість ще успішніше позиціонувати КНР як державу, віддану стратегії «м'якої сили» на шляху до світової гегемонії.

Посиленню гео економічних і геополітичних амбіцій Пекіна сприяє також політична система країни – інституціоналізована авторитарна система. Як зазначали американські дослідниці А. Кендалл-Тейлор та Е. Франц унаслідок проведеного аналізу 79 авторитарних диктатур за період 1946–2012 рр., «22% високоперсоніфікованих диктатур (тих режимів, у яких не було сильних партій чи збройних сил) впали зі смертю лідера порівняно з 6% інституціоналізованих диктатур» [Kendall-Taylor, Frantz 2016]. Високий рівень інституціоналізації політичної системи КНР може розглядатися як додатковий важіль «soft power» Пекіна та гарантія незмінності стратегічних пріоритетів зовнішньоекономічного й зовнішньополітичного курсу країни.

На думку авторки, висвітлення інституціонального потенціалу політичної системи КНР та вплив на нього посилення персоналізації політики Піднебесної, пов'язаної з іменем Сі Цзіньпіна, уявляється перспективним напрямом подальших досліджень із цієї проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її геостратегічні імперативи. Пер. з англ. Київ : Фабула, 2019. 288 с.

Ганоцький А. Внутрішня політика та зовнішні орієнтири Пакистану за уряду Імрана Хана. *Аналітичний центр Adastra*. URL: <https://adastra.org.ua/blog/vnutrishnya-politika-ta-zovnishni-oriyentiri-pakistanu-za-uryadu-imrana-hana> (дата звернення: 27.01.2022).

Дорош Л., Яблонська М. «М'яка» сила Китаю: оцінка ефективності та реакція на сучасні виклики. *Гуманітарні візії*. 2021. Т. 7. № 2. С. 22–27.

Економіка Китаю може стати першою у світі вже у 2030 році. *Голос Америки*. 2022. 4 січня. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/kytai-ekonomika/6382485.html> (дата звернення: 03.02.2022).

Китай може випередити США і стати першою економікою світу вже до 2028 року – Bloomberg. *Укрінформ*. 2022. 3 лютого. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3161892-kitaj-moze-viperediti-ssa-i-stati-persou-ekonomikou-svitu-vze-do-2028-roku-bloomberg.html> (дата звернення: 03.02.2022).

Кіктенко В. Гео економічне зростання Китаю у сучасному світі: стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 22 лютого 2017 р. *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 4. С. 42–60. URL: http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/4/Visn_4-2017%2B8.pdf (дата звернення: 30.01.2022).

Козлов Д. Первые итоги и ближайшие перспективы реализации китайской инициативы «Один пояс, один путь». *PolitBook*. 2018. № 2. С. 127–156.

Кулицький С. Глобальна експансія Китаю та проблеми розвитку української економіки. *Україна: події, факти, коментарі*. 2021. № 2. С. 37–50. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5118

evolyutsiya-ekonomiki-krn-v-globalnomu-vimiri&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 04.02.2022).

Промова Голови КНР Сі Цзіньпіна на церемонії відкриття щорічного Світового економічного форуму у Давосі в січні 2017 р. *Україна – Кунтай*. 2017. № 3(9). С. 5–26.

Совместное заявление Российской Федерации и Китайской Народной Республики о международных отношениях, вступающих в новую эпоху, и глобальном устойчивом развитии. Президент России : веб-сайт. 2022. 4 февраля. URL: <http://kremlin.ru/supplement/5770> (дата звернення: 05.02.2022).

Kendall-Taylor A., Frantz E. When Dictators Die. *Journal of Democracy*. 2016. Vol. 27. Iss. 4. P. 159–171. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/when-dictators-die/> (дата звернення: 27.04.2022).

Mohanty M. China's transformation: the success and the success trap. Thousand Oaks : SAGE Publications India Pvt Ltd., 2018. 401 p. URL: https://books.google.co.uk/books?id=IxxBDwAAQBAJ&pg=PT16&lpg=PT16&dq=%22Two+Centenaries%22+china&source=bl&ots=fjnnqIx5X&sig=MTUXe03MBai9wOWKZpli21Ej_cY&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj81rbZv8TZAhXBFywKHREDC7YQ6AEIWzAE#v=onepage&q&f=false (date access: 20.04.2022).

Nye J. Soft Power. *Foreign Policy*. 1990. № 80. P. 153–171.

Population of the world and countries. *Countrymeters*. URL: <https://countrymeters.info/en> (date access: 02.02.2022).

Russia: Economy. *The World Factbook*. 2021. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/#economy> (date access: 03.02.2022).

Soft power and cultural relations institutions in a time of crisis. *Research conducted by International Cultural Relations*. 2021. January 29. URL: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/soft_power_and_cultural_relations_in_a_time_of_crisis.pdf (date access: 04.02.2022).

Xi says China will not seek dominance over Southeast Asia. *Associated Press News*. 2021. November 22. URL: <https://apnews.com/article/business-asia-beijing-xi-jinping-china-21e8b6187dd209b1d8ad428739602671> (date access: 02.02.2022).

袁鹏 新冠疫情与百年变局 爱思想 2020. URL: http://www.aisixiang.com/data/121742.html?fbclid=IwAR0HKu3_VK10tjgJeS71cuBjEkzkwe76kQMZu7KvXef_dxnAo1RMWQ9JMIY (date access: 23.01.2022).

人民日报署名文章：实现中华民族伟大复兴中国梦的关键一步——习近平总书记关于全面建成小康社会重要论述综述 2021. URL: http://www.gov.cn/xinwen/2021-07/03/content_5622084.htm (date access: 20.04.2022).

REFERENCES

Bzhezinskyi Z. (2019), *Velyka shakhivnytsia. Amerykanska pershist ta yii he-ostatehichni imperatyvy* (transl. from English), Fabula, Kyiv, 288 p. (In Ukrainian).

Hanotskyi A. (2021), “Vnutrisnya polityka ta zovnishni oriyentyry Pakystanu za uryadu Imrana Khana”, *Analychnyy tsestr Adastra*, available at: <https://adastra.org.ua/blog/vnutrishnya-politika-ta-zovnishni-oriyentiri-pakistanu-za-uryadu-imrana-hana> (accessed: 27 January 2022). (In Ukrainian).

Dorosh L., Yablonska M. (2021), “ ‘Miaka’ syla Kytaiu: otsinka efektyvnosti ta reaktsyia na suchasni vyklyky”, *Humanitarni vizii*, Vol. 7, No. 2, pp. 22–27. (In Ukrainian).

Ekonomika Kytaiu mozhe staty pershoiu u sviti vzhe u 2030 rotsi (2022), *Holos Ameryky*, January 4, available at: <https://ukrainian.voanews.com/a/kytai-ekonomika/6382485.html> (accessed: 23 January 2022). (In Ukrainian).

Bloomberg (2022), “Kytai mozhe vyperedyty SShA i staty pershoiu ekonomikoiu svitu vzhe do 2028 roku”, *Ukrinform*, February 3, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3161892-kitaj-moze-viperediti-ssa-i-stati-ipersou-ekonomikou-svitu-vze-do-2028-roku-bloomberg.html> (accessed: 3 February 2022). (In Ukrainian).

Kiktenko V. (2017), “Heoekonomichne zrostannia Kytaiu u suchasnomu sviti: stenohrama naukovoi dopovidi na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 22 liutoho 2017 r.”, *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, No. 4, pp. 42–60, available at: http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/4/Visn_4-2017%2B8.pdf (accessed: 30 January 2022). (In Ukrainian).

Kozlov D. (2018), “Pervyye itogi i blizhayshiye perspektivy realizatsii kitayskoy initsiatyvy ‘Odin poyas, odin put’ ”, *PolitBook*, No. 2, pp. 127–156. (In Russian).

Kulytskyi S. (2021), “Hlobalna ekspansiia Kytaiu ta problemy rozvytku ukrain-skoi ekonomiky”, *Ukraina: podii, fakty, komentari*, No. 2, pp. 37–50, available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5118:evolyutsiya-ekonomiki-kr-v-globalnomu-vimiri&catid=8&Itemid=350 (accessed: 4 February 2022). (In Ukrainian).

Promova Holovy KNR Si Tszinpinga na tseremonii vidkryttia shchorichnoho Svitovoho ekonomichnoho forumu u Davosi v sichni 2017 r. (2017), *Ukraina – Kytai*, No. 3(9), pp. 5–26. (In Ukrainian).

Sovmestnoye zayavleniye Rossiyskoy Federatsii i Kitayskoy Narodnoy Respubliki o mezhdunarodnykh otnosheniyakh, vstupayuschchikh v novuyu epohu, i global’nom ustoychivom razvitii (2022), Prezident Rossii: veb-sayt, February 4, available at: <http://kremlin.ru/supplement/5770> (accessed: 5 February 2022). (In Russian).

Kendall-Taylor A., Frantz E. (2016), “When Dictators Die”, *Journal of Democracy*, Vol. 27, Iss. 4, pp. 159–171, available at: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/when-dictators-die/> (accessed: 27 April 2022). (In English).

Mohanty M. (2018), *China’s transformation: the success and the success trap*. Thousand Oaks: SAGE Publications India Pvt Ltd., 401 p., available at: https://books.google.co.uk/books?id=IxxBDwAAQBAJ&pg=PT16&lpg=PT16&dq=%22Two+Centenaries%22+china&source=bl&ots=fjnnqIx5X&sig=MTUXe03MBai9wOWKZpli21Ej_cY&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj81rbZv8TZAhXBFywKHREDC7YQ6AEIWzAE#v=onepage&q&f=false (accessed: 20 April 2022). (In English).

Nye J. (1990), “Soft Power”, *Foreign Policy*, No. 80, pp. 153–171. (In English).

Population of the world and countries. *Countrymeters*, available at: <https://countrymeters.info/en> (accessed: 2 February 2022). (In English).

Russia: Economy (2021). *The World Factbook*, available at: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/#economy> (accessed: 3 February 2022). (In English).

Soft power and cultural relations institutions in a time of crisis (2021), *Research conducted by International Cultural Relations*, January 29, available at: <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/>

soft_power_and_cultural_relations_in_a_time_of_crisis.pdf (accessed: 4 February 2022). (In English).

Xi says China will not seek dominance over Southeast Asia (2021), *Associated Press News*, November 22, available at: <https://apnews.com/article/business-asia-beijing-xi-jinping-china-21e8b6187dd209b1d8ad428739602671> (accessed: 2 February 2022). (In English).

Yuán Péng (2020), Xīn guān yì qíng yǔ bǎinián biàn jú. Ai sīxiǎng, available at: http://www.aisixiang.com/data/121742.html?fbclid=IwAR0HKu3_VK10tjgJeS-71cuBjEkzkwe76kQMZu7KvXef_dxnao1RMWQ9JMIY (accessed: 23 January 2022). (In Chinese).

Rén mín rì bào shǔmíng wénzhāng: shíxiàn zhōnghuámínzú wěidà fùxīng Zhōngguó mèng dì guānjiàn yī bù Xí Jìnpíng zǒngshūjì guānyú quánmiàn jiàn chéng xiǎo kāng shèhuì zhòngyào lùnshù zōngshù 2021, available at: http://www.gov.cn/xinwen/2021-07/03/content_5622084.htm (accessed: 20 April 2022). (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 10.05.2022